

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

O'ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

ISSN 2181-922X

2026 Vol. 1

tsuull.uz
uzlc.tsuull.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN:

LANGUAGE AND CULTURE

2026 Vol. 1

tsuull.uz

uzlc.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov
Bosh muharrir o'rinbosari: Nozliya Normurodova
Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Hamidulla Dadaboyev, Nurboy Jabborov, Mustafo Bafoyev, Samixon Ashirboyev, Shodmon Vohidov (Tojikiston), Farxod Maqsudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Saodat Muhamedova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jo'raqulov, Iroda Azimova, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Ziyoda Teshaboyeva, Zulkumor Xolmonova, Z.Ortiqova, Komil Kalonov, Botir Elov, Manzura Abjalova, Rasul Atamuratov.

Tahrir hay'ati

Nazef Shahrani (AQSH)	Muzaffar Komilov (O'zbekiston)
Elizabetta Ragagnin (Italiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Ahmadali Asqarov (O'zbekiston)	Alizoda Saidumaran (Tojikiston)
Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Nikolas Kantovas (Buyuk Britaniya)
Akmal Nur (O'zbekiston)	Akmal Saidov (O'zbekiston)
Almaz Uvli (Ozarbayjon)	

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal. Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.tsuull.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief:

Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editor in Chief:

Nozliya Normurodova

Executive secretary:

Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Hamidulla Dadaboev, Nurboy Jabbarov, Mustafo Bafoev, Samikhan Ashirboev, Shodmon Vohidov (Tajikistan), Farhad Maksudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islamov, Bahodir Karimov, Saodat Muhamedova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jurakulov, Iroda Azimova, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Ziyoda Teshabaeva, Zulxumor Kholmonova, Z.Ortiqova, Komil Kalonov, Botir Elov, Manzura Abjalova, Rasul Atamuratov.

Editorial Committee

Nazif Shahrani (USA)	Muzaffar Komilov (Uzbekistan)
Elisabetta Ragagnin (Italy)	Tanju Seyhan (Turkey)
Ahmadali Asqarov (Uzbekistan)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Nicholas Kontovas (Great Britain)
Akmal Nur (Uzbekistan)	Akmal Saidov (Uzbekistan)
Almaz Uvli (Azerbaijan)	

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.tsuull.uz

MUNDARIJA

LINGVISTIKA

Munavvara Qurbonova

Bolalar nutqida emotsional deysisning voqelanishi6

Nurbek Ahmadjonov

O'zbek va nemis rahbar-muloqot diskursida nutq odobi va uning
lingvistik aspektlari24

Aynel Mashadiyeva

Turkiy tillar va dialektlardagi sifatdoshlarning qiyosiy-tarixiy tadqiqi41

Firuz Abdusalomov

Zamonaviy media diskursida harbiy leksikaning
semantik transformatsiyasi58

Elnare ALIYEVA

Türk Dillerinde İsimlerde Çoğulluğun Bazı Özellikleri71

ADABIYOTSHUNOSLIK

Almaz Ülvi BİNNƏTOVA

Ensiklopedik Təfəkkürə Malik Mənəviyyat Memarı (İsrafil
Məmmədovun “Uç, göyərçinim, uç” əsəri haqqında ədəbi qeydlər).....83

Mohida Qodirova

Tarixiy manbadan badiiy talqinga: Esondavlat begim obrazining
ingliz tarixiy romanlaridagi interpretatsiyasi95

TARJIMASHUNOSLIK

Yorkinoy Nasirdinova

“La Fermeté des faibles” – So‘fi Olloyorning “Sabot ul-ojizin”
pandnoma asarining ilk fransuzcha tarjimasi.....107

Ilhom Xolmuminov

Badiiy hikoya tarjimasining kognitiv mexanizmlari va paradigmatic
modellashtirish119

SOTSILOGIYA

Komil Kalanov

Sun'iy intellekt texnologiyalarining sotsiologik diskurs tahlili133

ETNOLOGIYA. ETNOGRAFIYA. ANTROPOLOGIYA

Adhamjon Ashirov

Samarqand bozorlari tarixi va o'ziga xos xususiyatlari156

CONTENT

LINGUISTICS

Munavvara Kurbanova

The realization of emotional deixis in children's speech6

Nurbek Ahmadjonov

Speech Etiquette and its Linguistic Expression in Uzbek and
German Leadership-Communication Discourse24

Aynel Mashadiyeva

Participles in Focus: a Comparative-Historical Study in Turkic
Languages and Dialects41

Firuz Abdusalomov

Semantic Transformation of Military Lexicon in Contemporary
Media Discourse58

Elnare ALIYEVA

Particular Features of Noun Pluralization in Turkic Languages71

LITERATURE

Almaz Ulvi BINNATOVA

Encyclopedic Thinking and the Artistic Representation of Spiritual
Memory (Literary notes on Israfil Mammadov's work "Fly, my
dove, fly").....83

Mohida Qodirova

From Historical Source to Artistic Interpretation: the Portrayal
of Esondavlat Begim in English Historical Novels.....95

TRANSLATION STUDIES

Nasirdinova Yorkinoy

"La Fermeté des faibles": The First French Translation of Sufi
Olloyor's Didactic Work *Sabot ul-ojizin*.....107

Ilhom Kholmuminov

Cognitive Mechanisms and Paradigmatic Modeling of
Literary Translation.....119

SOCIOLOGY

Komil Kalanov

Sociological Discourse Analysis of Artificial Intelligence Technologies ..133

ETHNOLOGY. ETHNOGRAPHY. ANTHROPOLOGY

Adhamjon Ashirov

The History and Distinctive Features of Samarkand Markets156

TARJIMASHUNOSLIK
TRANSLATION STUDIES**“La Fermeté des faibles” – So‘fi Olloyorning
“Sabot ul-ojizin” pandnoma asarining ilk
fransuzcha tarjimasi**Yorkinoy Nasirdinova¹**Abstrakt**

Mazkur maqolada Markaziy Osiyo tasavvuf adabiyotining muhim namunasidan biri bo‘lgan So‘fi Olloyorning “Sabotul ojizin” asarining fransuz tiliga tarjimasi va uning ilmiy talqini tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida asarda uchraydigan tasavvufiy tushunchalar fransuz tilida qanday ifodalangani hamda tarjima jarayonida yuzaga kelgan semantik va interpretativ o‘zgarishlarni aniqlash asosiy maqsad qilingan. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy, tarjimashunoslik va germeneytik metodlardan foydalanildi. Asosiy e‘tibor fransuz sharqshunoslari Alexandre Papas va Marc Toutant tomonidan amalga oshirilgan tarjima va uning ilmiy izohlariga qaratildi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, fransuzcha tarjimada tasavvufiy terminlarning katta qismi izohli yoki interpretativ model orqali berilgan bo‘lib, bu matnni g‘arb o‘quvchisi uchun tushunarli bo‘lishini ta‘minlagan. Shu bilan birga, ayrim hollarda asl matndagi mistik-ruhiy mazmun nazariy tushunchalar orqali talqin qilingan. Tahlil natijalari fransuz sharqshunosligida Markaziy Osiyo tasavvuf matnlarini o‘rganish jarayonining muhim jihatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *Sabot ul-ojizin, tasavvuf, Markaziy Osiyo islom madaniyati, fransuz sharqshunosligi, Alexandre Papas, Marc Toutant, tarjimashunoslik, tasavvuf terminologiyasi, interpretatsiya, chig‘atoy adabiyoti.*

Kirish

XVII – XVIII asrlarda yashab ijod etgan mutasavvuf shoir So‘fi Ollohyor o‘z zamonasining mashhur sufiy olimi va ma‘naviy tarbiyachisi bo‘lgan. U diniy bilimlarni chuqur o‘rgangan, inson

¹ Nasirdinova Yorkinoy – filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Qo‘qon universiteti Andijon filiali.

E-mail: nasirdinovayorkinoy@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6187-8090

Iqtibos uchun: Nasirdinova, Y. 2026. “La Fermeté des faibles” – So‘fi Olloyorning “Sabot ul-ojizin” pandnoma asarining ilk fransuzcha tarjimasi”. *O‘zbekiston: til va madaniyat* 1: 107 – 118.

ruhiy va axloqiy tarbiyasiga katta e'tibor bergan. Uning ilmiy merosi asosan so'fiylik, axloq, imon va insoniy fazilatlarni rivojlantirishga bag'ishlangan. Uning qalamiga mansub «Sabot ul-ojizin» asari axloqiy-ma'rifiy pandnoma bo'lib, insonning ichki olami, ruhiy poklanishi va ilohiy haqiqatga intilishi kabi murakkab masalalarni badiiy-falsafiy talqin qilgan nodir manba sifatida qadrlanadi [Boysoatov 2023].

Asarning 2026-yil 26-fevralda Alexandre Papas va Marc Toutant tomonidan tayyorlangan fransuz tilidagi tarjimasi «La Fermeté des faibles» nomi bilan nashr etildi. Bu turkiy tasavvufiy merosining xalqaro ilmiy muomaladagi navbatdagi muhim bosqichidir. Kirish qismida tarjimonlar tomonidan ushbu asar modern va zamonaviy Markaziy Osiyodagi eng muhim tasavvufiy risolalardan biri, Buxorodan Qozongacha, Hirotdan Qashqargacha cho'zilgan keng hududda klassik maqom kasb etgan matn sifatida tavsiflanadi; unda arab, fors va turkiy manbalar tutashuvi mujassam ekani, matnni hatto tasavvufiy talqindagi islomiy didaktik pandnomaga qiyoslash mumkin deb ta'ruflanadi [Papas, Toutant 2026, 9]. Bu baho tasodifiy emas. Ochiq elektron nashrga yozilgan so'zboshida «Sabotul-ojizin» Movarounnahr madrasalarida XX asrgacha darslik sifatida o'qitilgani, hatto XX asr birinchi choragigacha ayrim boshlang'ich maktablarda ham o'rganilgani aytiladi [So'fi Olloyor 2022, 1].

Asarning matnshunoslik tarixi ham uning ma'naviy vaznini tasdiqlaydi. Professor Rashid Zohid tayyorlagan elektron nashrda 94 ta qo'lyozma, 61 ta toshbosma va boshqa matnlar solishtirilgan, 150 dan ortiq nusxa umumiy tekshiruvdan o'tkazilib, ulardan 25 tasi qiyosiy tahlil uchun tanlangan [So'fi Olloyor 2022, 2–3]. Shuningdek, «Sabotul ojizin»ga yozilgan sharhlar orasida Tojuddin Yolchiqu qalamiga mansub «Riselayi Aziza» hijriy 1221/1806 yilda yozilgani, ya'ni So'fi Olloyor vafotidan atigi 82 yil keyin paydo bo'lgani sababli, muallif tiliga va ma'no doirasiga nisbatan nisbatan yaqin manba sifatida alohida qimmat kasb etadi [Rashidov 2022, 42–43].

Devin DeWeese esa So'fi Olloyorning forsiy va turkiy asarlari Volga-Ural mintaqasida ham juda mashhur bo'lganini, Qozon qo'lyozma xazinalarida uning ayrim asarlari o'nlab nusxalarda uchrashini ko'rsatadi [DeWeese 2019, 145]. Leila Almazova ma'lumotiga ko'ra, Tatar muhitida keng shuhrat topgan Tojuddin Yalchigul aynan «Subat al-'Ajizin»ga «Risala-i Gaziza» sharhini yozgan va uning ilmiy shakllanishi Dog'iston, Diyarbakir, Istanbul

kabi markazlar bilan bogʻlangan [Almazova 2021, 24].

Mazkur maqolaning maqsadi ilk fransuzcha tarjimada ayrim tayanch tasavvufiy tushunchalarning tarjimasi va talqinlarini tahlil qilishdir. Tahlil fransuzcha nashrning ochiq manbalarda mavjud kirish qismi, annotativ tavsifi va mundarijasi, shuningdek asarning ochiq elektron turkiy nashri, sharhlar haqidagi matnshunoslik tadqiqoti hamda tarjimonlarning oldingi asarlariga tayanadi. Shu bois u toʻliq satrma-satr qiyos emas; asosan tarjimaning konseptual asosi, boʻlim sarlavhalari va terminologik tanlovlari kuzatiladi. Maqolaning asosiy mazmuni shundan iboratki, Papas va Toutant tarjimasi filologik jihatdan puxta va oʻqiladigan ilmiy vositachilik namunasi boʻlsa-da, ayrim hollarda u tasavvufiy terminlarning ichki islomiy semantik qatlamini qisqartirib, ularni fransuzcha tushunish ufqiga yaqinlashtiradi.

Asosiy qism

Tarjimaning kirish qismida taqdim etilgan maʼlumotlar tarjimonlarning ushbu mavzuni chuqur oʻrganganliklarini koʻrsatadi. Unda “Thabât al-âjizîn” asarining tarixiy tarqalishi, qoʻlyozma anʼanalari, madrasalarda oʻqitilganligi hamda matn atrofida shakllangan sharhlash anʼanalari haqida batafsil maʼlumotlar beriladi. Bu maʼlumotlar asarning Markaziy Osiyo musulmonlari diniy-maʼrifiy hayotida muhim oʻrin tutganini tasdiqlaydi. Ular «Sabotul ojizin»ni Markaziy Osiyo musulmonlari uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega xalq tilidagi sheʼriy matn sifatida koʻrsatadilar; u «oʻqilgan, yod olingan va sharhlangan» uzoq umrli diniy-poetik asardir [Papas va Toutant 2026, 9]. Bu taʼrif aslida Rashid Zohid tayyorlagan nashr maʼlumotlari bilan uygʻun: asarning madrasalarda darslik boʻlgani, unga koʻplab lugʻatlar va sharhlar yozilgani, matn atrofida alohida sharhlash anʼanasi shakllangani ochiq qayd etiladi [Soʻfi Olloyor 2022, 1–2].

Shu bilan birga, tarjimonlar asarga nisbatan ilk nazariy asosni ham taklif qiladilar. Mundarijada kirishning ikki markaziy boʻlimi «Mystique de la loi» va «Poétique du sermon» deb nomlanlangan [Papas va Toutant 2026, 281]. Bu ikki formulada tarjimaning asosiy gʻoyasi mujassam: bir tomondan matn «qonun» bilan uzviy bogʻliq tasavvuf, yaʼni shariatdan ajralmagan ruhiylik sifatida oʻqiladi; ikkinchi tomondan u «vaʼz poetikasi», yaʼni lirik boʻlish bilan birga, kuchli nasihat va taʼsir oʻtkazish vazifasiga ega nutq shakli sifatida talqin qilinadi. Mazkur talqin tarixiy jihatdan asosli. Darhaqiqat, asarda *karomat, shafolat, qiyomat, tavakkul, riyo, ixlos, nafs, murshid,*

darvishlik kabi mavzular birin-ketin keladi va matn o'quvchini nafaqat bilishga, balki ma'naviy intizomga chor-laydi. Biroq ayni paytda bu ikki formula asarning boshqa qatlam-larini – masalan, uning madrasa darsligi sifatidagi mnemonik tuzilishini, o'quvchilar uchun yodlashga qulay nazm shaklini, sharhlash va lug'atlashtirishga sabab bo'lgan

filologik murakkabligini – ikkinchi planga surib qo'yishi mumkin. Ya'ni tarjimonlarning ramkasi to'g'ri, ammo u matnning butun tarixiy funksiyasini emas, muayyan qirrasini – qonuniy-axloqiy tasavvuf va va'zkorlik qirrasini kuchliroq yoritadi.

Tarjima tanlovlarini anglash uchun tarjimonlarning ilmiy tarjimai holi ham muhimdir. Alexandre Papasning 2010-yildagi «*Mystiques et vagabonds en islam*» asari uch qalandar sufiy hayot yo'lini kuzatishga bag'ishlangan bo'lib, unda muallif Bosfor bo'yidan Samarqandgacha cho'zilgan turk-forsiy mistik makonning ichki dinamikasini ko'rsatadi [Papas 2010, 10]. Shu kitobning bosh sahifalarida muallifning bundan avvalgi «*Soufisme et politique entre Chine, Tibet et Turkestan*» nomli asari ham qayd etiladi [Papas 2010, 3]. Papasning 2018-yildagi «*Ainsi parlait le derviche*» kitobida esa marginallik musulmon tarixshunosligida ijtimoiy chekkalik va mavjud tartib bilan uzoq davomli uzilish sifatida ta'riflanadi [Papas 2018, 11]. Yuqoridagi asoslar A. Papas nafaqat tasavvuf tarixi, balki dervishlik, ijtimoiy periferiya, diniy nutq va musulmon mistikasining ijtimoiy shakllari bilan chuqur shug'ullangan olimdir.

Marc Toutantning ilmiy profili esa ko'proq sharqiy turkiy matn, Chig'atoy adabiyoti va Temuriylar davri madaniy-siyosiy muhitini o'rganishga qaratilgan. Uning «*Un empire de mots*» asari sarlavhasining o'ziyoq tadqiqot markazida hokimiyat, madaniyat va sufiylikning so'nggi Temuriylar davridagi o'zaro aloqasi turganini ko'rsatadi; kitob mundarijasida Navoiy davrining «*Temuriylar renessansi*», taqlidning madaniy roli va Navoiy shaxsining siyosiy hamda madaniy markaziylikni yorituvchi bo'limlar mavjud [Toutant 2016, 1–34]. Uning Navoiy va Nizomiy munosabatlariga bag'ishlangan maqolasi ham Chig'atoy matni, intertekstual taqlid va diniy-siyosiy mazmun masalalariga e'tiborini tasdiqlaydi [Toutant 2015, 81–103].

Mazkur ilmiy hamkorlik tarjimaning asosiy yutuqlari bilan bir qatorda ayrim cheklovlarini ham anglash imkonini beradi. Uning muhim jihati shundaki, matn bir vaqtning o'zida ham tarixiy-doktrinal, ham poetik-filogik nuqtai nazardan talqin etiladi. Bunday yondashuv asarning mazmuniy qatlamlarini kengroq ochishga

xizmat qiladi. Biroq tarjima jarayoni har qanday ilmiy faoliyat singari mutlaq xolislikni toʻliq taʼminlay olmaydi; u muqarrar ravishda tarjimonlarning ilmiy qarashlari va tadqiqot tajribasi doirasida amalga oshiriladi. Xususan, Papasning dervishlik fenomeni hamda diniy ijtimoiy chekkalik masalalariga bagʻishlangan tadqiqotlari, Toutantning esa chigʻatoy adabiyoti va poetikasiga oid ishlari “Sabot ul-ojizin” matnini ham maʼlum konseptual kategoriyalar — masalan, qonuniy mistika, murshidlik, dervishlik, vaʼz anʼanasi, poetika, taqlid va intertekstual aloqalar doirasida talqin qilishga moyillikni kuchaytiradi. Albatta, bunday ilmiy kapital tarjimani mazmunan boyitadi va matnni chuqurroq anglashga yordam beradi. Shu bilan birga, tadqiqotchi ushbu epistemik fonni ham inobatga olishi, tarjima talqinlarining shakllanishida tarjimonlarning ilmiy qarashlari qanday rol oʻynaganini nazardan chetda qoldirmasligi lozim.

Fransuzcha sarlavha – «La Fermeté des faibles» – tarjimaning birinchi va eng muhim interpretati harakatidir [Papas & Toutant 2026, 5]. «Sabot»ning «fermeté» tarzida berilishi juda muvaffaqiyatli: unda sobitlik, qatʼiyat, maʼnaviy mustahkamlik ohangi saqlanadi. «Âjizîn»ning «faibles» deb tarjima qilinishi esa matnni umumlashtiradi: u zaif, ojiz, irodasi sust, ruhiy jihatdan chayqaluvchan barcha oʻquvchilarni qamrab oladigan didaktik ufqni ochadi. Biroq shu yerning oʻzida bir mayin semantik siljish ham sodir boʻladi. «Ojiz» soʻzi islomiy-axloqiy lugʻatda nafaqat «zaif», balki «qodir boʻlmagan», «muhtoj», «maʼnaviy tayanchga ehtiyoj sezuvchi» maʼnolarini ham olib yuradi. «Faibles» esa fransuz tilida kengroq, lekin bir oz mavhumroq umumiy antropologik kategoriyaga aylanadi. Demak, sarlavha oʻqiluvchanlikni kuchaytiradi, ammo asl unvondagi maʼnaviy-irodaviy muhtojlik qatlamini birmuncha silliqlaydi.

Asarning ochiq elektron nashrida «Karamati avliyo bayoni» boʻlimi avliyo karomatining haqligini tasdiqlaydi, karomatni «xoriqi odat» sifatida tariflaydi va uni muʼjiza, irhos, maʼunat hamda istidrojdan farqlaydi [Soʻfi Olloyor, 19]. Demak, bu boʻlim oddiy «moʼjizaviy hodisa» haqida emas; u karomatning aqidaviy maqomini, tasnifini va haqiqiy avliyoning axloqiy mezonlarini belgilaydi. Fransuzcha mundarijada esa u «Les miracles des saints» tarzida berilgan [Papas va Toutant 2026, 281]. Bu tanlov fransuz oʻquvchisi uchun darhol tushunarli. Biroq asl boʻlimda karomat boshqa «xoriqi odat» hodisalaridan farqlanadi va u shariat hamda taqvo bilan shartlanadi. Sarlavhada bu murakkablikning hammasini berish imkonsiz. Demak, bu yerda «xato» emas, teologik tasnifni

tanishroq diniy kategoriyaga yig'ib beruvchi soddalashtirish mavjud.

«Payg'ambarlar shifoatlarining haqligi bayoni» bo'limida So'fi Olloyor shifoatning Alloh izni bilan haq ekani, qiyomat kunidagi dahshat va najot mavzusini ketma-ket ochadi [So'fi Olloyor 2022, 29]. Fransuzcha mundarijada esa esxatologik blok alohida-alohida bo'linib beriladi: «La réalité du Jugement dernier», «La balance des actions lors du Jugement dernier», «Le pont Sirât», «Le Bassin d'abondance», «L'intercession», «Le paradis et l'enfer» [Papass va Toutant 2026, 281–282]. Tarjimonlar qiyomat kuniga oid ketma-ketlikni aniq konseptual birliklarga ajratib, fransuz o'quvchisiga matn mantiqini qulaylashtiradi. Ayniqsa, «Sirât» terminini saqlab qolish va «Bassin d'abondance» bilan hawz Kavsar obrazini tushuntirish terminologik ehtiyotkorlikni ko'rsatadi.

Shu bilan birga, “L'intercession” atamasining tanlanishi asl sarlavhadagi “haqligi” unsurini – ya'ni shifoatning haqiqiyliigi, e'tiqodiy jihatdan to'g'riligi va qonuniyligini – sarlavha darajasida to'liq aks ettirmaydi. Asl matnda bu tushuncha shunchaki nom sifatida emas, balki doktrinal tasdiq, ya'ni aqidaviy jihatdan tasdiqlangan haqiqat sifatida bayon qilinadi. Fransuzcha sarlavhada esa faqat hodisaning o'zi – shifoat nomi keltiriladi.

Bu farq dastlab kichik tafovutdek ko'rinishi mumkin. Biroq u matndagi e'tiqodiy va polemik ohangni ma'lum darajada yo'qotadi. Shuni yana bir bor ta'kidlash kerakki, bu yerda noto'g'ri tarjima yoki noto'g'ri ekvivalent haqida so'z yuritilmayapti. Tarjimonlar qisqa va lo'nda shaklni tanlashgan. Biroq aynan shu ixchamlik natijasida asl matndagi aqidaviy bayonning bahs-munozaraviy qatlami qisman ko'zdan chetda qolishi mumkin.

Asarning 39–40-betlarida «Har bir ishda yetuk ustoz istamakning bayoni» beriladi [So'fi Olloyor 2022, 40]. Mazkur baytlar tasavvufiy ta'limotda muhim o'rin tutuvchi murshid–murid munosabatlari g'oyasini ifodalaydi. Shoir o'z nutqini “tolib”, ya'ni ruhiy kamolotga intiluvchi shogirdga murojaat bilan boshlaydi. Bu yerda “tolib” tushunchasi tasavvufiy termin bo'lib, u ma'naviy haqiqatni izlovchi insonni anglatadi. Muallif dunyoviy manfaatlardan yuz o'girib, “Ka'bai maqsud” sari yo'l olishni tavsiya qiladi. Bu ibora tasavvufiy adabiyotda ilohiy haqiqat yoki Allohga yaqinlik ramzi sifatida ishlatiladi.

Baytlarda tasavvufiy yo'lning murakkabligi alohida ta'kidlanadi. “Ajab yo'ldir, aning poyoni yo'qdir” satri tasavvufiy kamolot jarayoni cheksiz ruhiy safar ekanini bildiradi. Bu safar davomida

inson turli xavf-xatarlarga duch kelishi mumkinligi “Xatarlik yerlarining soni yo’qdir” misrasi orqali ifodalanadi. Muallif bu orqali ruhiy yo’lda nafs, shaytoniy vasvasalar va jaholat kabi to’siqlar mavjudligini eslatadi.

Matnda murshidning zarurligi, ayniqsa, kuchli ta’kidlanadi. “Qo’lungni topshir avval qodiyg’a” misrasi tasavvufiy an’anadagi bay’at marosimini eslatadi, ya’ni murid o’zini murshidga topshirib, uning ruhiy rahbarligini qabul qiladi. Bu fikr naqshbandiya va boshqa tasavvuf tariqatlarida keng tarqalgan “ustozsiz yo’l topib bo’lmaydi” degan tamoyil bilan uyg’un.

A. Papas va M. Toutant tomonidan amalga oshirilgan fransuzcha tarjimada tasavvufiy terminologiyani ifodalash masalasi alohida ilmiy e’tiborga loyiq. Tarjimonlar matndagi asosiy ruhiy-ma’rifiy tushunchalarni fransuz o’quvchisi uchun tushunarli shaklda berishga intilgan bo’lsalar-da, ayrim hollarda ular tanlagan ekvivalentlar asl matndagi tasavvufiy semantikaning barcha qatlamlarini to’liq qamrab olmaydi. Shu jihatdan, tarjimada uchraydigan «maître parfait», «aspirant» va «cheminant» kabi birliklar alohida tahlilni talab etadi.

Avvalo, «maître parfait» birikmasi tasavvufiy matnlarda uchraydigan pir, murshid yoki ayrim kontekstlarda mard komil tushunchalarini ifodalash uchun qo’llangan. Mazkur ekvivalent murshidning ruhiy yetukligi va komillik darajasini ta’kidlashi bilan ahamiyatlidir. Biroq u tasavvuf an’anasidagi murshid tushunchasining barcha ma’no qirralarini, xususan, tariqat ichidagi institutsional mavqeini, silsila bilan bog’liqligini va ruhiy irshod vakolatini to’liq aks ettirmaydi. Shu bois bu tarjima semantik jihatdan yaqin bo’lsa-da, istilohning maxsus diniy-ma’rifiy yukini ma’lum darajada umumlashtiradi.

Ikkinchidan, «aspirant» termini asl matndagi tolib tushunchasiga nisbatan qo’llangan bo’lib, u izlovchi, intiluvchi, ilmiy kamolot sari harakat qiluvchi shaxs ma’nolarini anglatadi. Biroq ruhiy mazmun biroz yo’qoladi. Mazkur ekvivalent tarjima nuqtayi nazaridan muvaffaqiyatli ko’rinadi, chunki u tolibning asosiy semantik belgisini – maqsad sari ichki intilishni – saqlab qoladi. Shu bilan birga, tasavvufiy kontekstda tolib faqat umumiy ma’nodagi intiluvchi emas, balki ma’naviy yo’lga kirishga tayyorlangan, ichki poklanish va ruhiy tarbiya zaruratini anglagan shaxs hamdir. Fransuzcha ekvivalentda ana shu maxsus tasavvufiy tayyorgarlik ohangi yo’qolgan.

Uchinchidan, «cheminant» birligi tasavvufdagi solik

tushunchasiga yaqin turadi. Solik – ruhiy yo'lga kirgan, tariqat bosqichlarini bosib o'tayotgan, nafsni poklash va haqiqat sari intilish jarayonida bo'lgan shaxsdir. Fransuzcha *cheminant* so'zi "yo'lovchi" ma'nosini anglatib, tasavvuf adabiyotidagi "yo'l" metaforasini saqlab qoladi. Bu jihatdan u poetik va obrazli ekvivalent sifatida e'tiborga loyiq. Biroq ushbu birlikda solik tushunchasining diniy-irfoniy mazmuni, ya'ni tariqat yo'lidagi maqom va holatlar tizimi bilan bog'liqligi yetarli darajada sezilmaydi. Natijada istilohning maxsus tasavvufiy mazmuni umumiyashtiriladi.

A. Papas va M. Toutant tarjimasida qo'llangan mazkur ekvivalentlar asl matndagi tushunchalarni fransuz tilida ilmiy muomalaga mos shaklda ifodalashga xizmat qiladi. Biroq ular ko'proq interpretativ ekvivalentlar bo'lib, asl istilohlarning diniy, tariqiy va irfoniy qatlamlarini to'liq emas, balki qisman aks ettiradi. Bu holat tarjimaning kamchiligi sifatida emas, balki tasavvufiy matnni boshqa madaniy-lisoniy makonga ko'chirish jarayonidagi tabiiy semantik siljish sifatida baholanishi maqsadga muvofiq.

Asarning 69-betida «Agar nafsing hamisha tutmasang kam, durust ixlos birla bo'lmagay ham» deyilgan bo'lsa, 91-betda nafsning yeb-ichishga, dunyoviy tortishuvga va ruhdan yuz o'girishga moyil qatlam sifatidagi tavsifi beriladi [So'fi Olloyor 2022, 69, 91]. Demak, «nafs» bu yerda nafaqat psixologik «men», balki ochko'zlik, shahvat, g'aflat, o'zini ustun ko'rish va ruhiy tarbiyani izdan chiqaruvchi ichki mayl majmuasidir. Fransuzcha mundarijada mazkur mazmun «*S'opposer à l'ego*» deb berilgan [Papas va Toutant 2026, 283]. Aynan shu nuqta tarjimaning eng qiziqarli, bir oz bahsli tanlovlaridan biridir.

«Ego» fransuz o'quvchisi uchun juda tushunarli, shu bois tarjima o'quvchini darhol ichki kurash semantikasiga olib kiradi. Biroq «nafs»ning tasavvufiy maydoni «ego»dan kengroq: unda istak, g'aflat, kibr, ruhga qarshi turgan ichki mayl qatlamlari mujassam. «Ego» esa ko'proq modern psixologik sub'ektga ishora qiladi. Demak, bu tanlov o'qiluvchan, ammo ma'lum darajada zamonaviylashtiruvchi moslashtirishdir. Tarjimonlar nafsni noto'g'ri talqin qilmagan, ammo uning Qur'oniy-tasavvufiy antropologiyasini toraytirgan.

«Qazoga rozi bo'l, sabr et baloga» degan qat'iy buyruq asarning 99-betida joylashgan bo'lib, undan keyingi baytlarda banda va ilohiy mulk o'rtasidagi nisbat, qazo oldida bo'ysunish va ne'matga shukr qilish mazmuni ochiladi [So'fi Olloyor 2022, 100]. Fransuzcha mundarijada bu qatlam «*Le cheminant consent au*

destin et endure les épreuves», keyinroq esa «Consentir au destin et se préparer à des calamités» tarzida ifodalangan; tavakkul esa «L’abandon confiant en Dieu» deb nomlangan [Papass va Toutant 2026, 282–283]. Bu yerda tarjimonlar tushunchalarni faqat leksik ekvivalent bilan emas, balki ma’no harakati bilan ham berishga uringanini ko’rish mumkin. «Consentir» rozi bo’lishning faqat passiv emas, ichki qabul va ma’naviy murosaga kelish ma’nosini ifodalaydi. «Abandon confiant en Dieu» esa tavakkulni bekorchilik emas, ishonchli topshirish shaklida beradi.

Biroq «destin» tanlovi ham muayyan savollar tugʻdiradi. «Qazo» islomiy aqidada ilohiy taqdir va ilohiy hukm semantikasi bilan yuklangan. «Destin» esa fransuz tilida diniy kontekstdan tashqarida ham keng ishlatiladigan, baʼzan dunyoviy fatalizm ohangini ham anglatadigan soʻz. Tarjima kontekstida bu, albatta, tushunarli yechim. Lekin ayni paytda ilohiy iroda va qullik nisbati sarlavha darajasida bir oz xiralashadi. Demak, bu yerda ham tarjima oʻquvchiga ma’noni yaqinlashtiradi, lekin tushunchaning aqidaviy zichligini qisman yengillashtiradi.

72-betdagi «Darvishlik bayoni» boʻlimi «quruq ot»ga aldanish, ya’ni darvish nomini koʻtarib yurib, bunday nomga munosib boʻlmagan holatni tanqid qilishdan boshlanadi [Soʻfi Olloyor 2022, 72]. Bu boʻlimda darvishlik romantik maqom emas, mas’uliyat va ichki tozalanish mezoni sifatida beriladi. Fransuzcha mundarijada esa u «La condition de derviche» koʻrinishida ifodalangan [Papass va Toutant 2026, 283]. Bu ekvivalent darvishlikni muayyan holat va maqom sifatida koʻrsatadi. Lekin asl sarlavha va dastlabki baytlarning ogohlantiruvchi ohangi – «nom» bilan «haqiqat» oʻrtasidagi ziddiyat – fransuzchada yumshaydi. «Condition» ifodasi tavsiflovchi tus oladi; asli esa kuchli undovga ega. Bu ham tarjimaning umumiy strategiyasini koʻrsatadi.

A.Papass va M. Toutantning tarjimasi bir necha parallel vazifani bajaradi. Birinchidan, tarjimonlar matnni fransuz ilmiy jamoatchiligi uchun oʻqilishi qulay holga keltiradi. «Miracles», «intercession», «ego», «destin», «maître parfait», «condition de derviche» kabi atamalar oʻquvchini begona leksik mavxumlikka tashlab qoʻymaydi. Ikkinchidan, tarjima asarning ichki arxitekturasini juda aniq koʻrsatadi: qiyomat kun bosqichlari, murshidlik, nafs bilan kurash, tavakkul, darvishlik, taqdirga rozi boʻlish kabi motivlar oʻzaro bogʻlangan konseptual xaritaga aylantiriladi. Uchinchidan, tarjima matnni tarixiy tasavvufshunoslik va sharqiy turkiy filologiya kesishgan nuqtada oʻqish imkonini beradi.

Biroq, tarjima jarayonida soʻzlarni oʻqishga qulay va tushunarli boʻlgan muqobili bilan berish baʼzan uning eʼtiqodiy hamda ichki islomiy maʼno qatlamining zichligini kamaytirishi mumkin. Masalan, “nafs” tushunchasining “ego”ga, “qazo” tushunchasining “taqdir”ga, “darvishlik bayoni”ning esa “holat” tarzida talqin qilinishi shunday misollardandir. Bu holat kamchilik emas, balki turli madaniyatlar oʻrtasida maʼno vositachiligini amalga oshirish jarayonining tabiiy oqibatidir. Shunga qaramay, ilmiy oʻquvchi bunday tarjima va talqinlarning maʼno chegaralarini anglab, matnni tanqidiy yondashuv bilan oʻqishi zarur.

Xulosa

“Sabot ul-ojizin” asarining fransuz tiliga tarjima qilinishi Markaziy Osiyo tasavvufiy merosini jahon ilmiy muhitiga olib chiqishda muhim ilmiy hodisa hisoblanadi. A. Papas va M. Toutantning chuqur ilmiy tayyorgarligi ushbu nashrga mustahkam nazariy asos yaratadi. Tarjima asarning aqidaviy mazmuni hamda vaʼz va sheʼriyat uygʻunligiga asoslangan badiiy tabiatini aniq yoritib beradi. Qiyomat tasviri, murshidlik, tavakkul, nafs bilan kurash va darvishlik kabi mavzular fransuz oʻquvchisi uchun izchil tushunchalar tizimi sifatida bayon qilingan.

Shu bilan birga, matnni oʻqishga qulay va ilmiy jihatdan tartibli qilishga intilish ayrim tasavvufiy tushunchalarning maʼno doirasini toraytirishi mumkin. Masalan, “nafs” tushunchasining “ego” tarzida, “qazo”ning “destin – taqdir” sifatida, “darvishlik”ning esa “condition – holat” sifatida talqin qilinishi yoki “shafoatning haqligi” kabi aqidaviy mazmunning qisqartirib berilishi tarjimaning talqin bilan bogʻliq xususiyatini koʻrsatadi. Bu yerda masala har qanday tarjima jarayonida maʼnoni bir madaniy muhitdan boshqasiga koʻchirishda muayyan tanlovlar qilinishi haqida bormoqda. Natijada ayrim maʼno qatlamlari yanada ravshanlashsa, ayrimlari tabiiy ravishda ikkinchi planga oʻtadi.

Shunday boʻlsa-da, A.Papas va M.Toutant tomonidan amalga oshirilgan tarjima “Sabot ul-ojizin” asarini fransuz tilida oʻrganish uchun ishonchli boshlangʻich manba boʻlib xizmat qiladi. Kelgusida esa matnning toʻliq mazmuni asosida, ayniqsa, nafs, ixlos, riyo, tavakkul, fano, maʼrifat va murshid kabi tasavvufiy tushunchalarning tarjima usullarini yanada chuqurroq tadqiq etish muhim ilmiy vazifa boʻlib qoladi.

Adabiyotlar

Almazova, Leila. 2021. “Mobile Actors in the Islamic Education of

- Post-Soviet Tatarstan.” In *Cultures of Islam: Vernacular Traditions and Revisionist Interpretations across Russia*, edited by Marlene Laruelle and Jesko Schmoller, 21–37. Washington, DC: George Washington University.
- Boysoatov, Muzaffar. 2023. “‘Sabotul-ojizin’ hikoyatlarining manbalari va matniy tadqiqi.” *ORIENSS* 3. [ORIENSS maqolasi](#)
- DeWeese, Devin. 2019. “Persian and Turkic from Kazan to Tobolsk: Literary Frontiers in Muslim Inner Asia.” In *The Persianate World: The Frontiers of a Eurasian Lingua Franca*, edited by Nile Green, 131–156. Oakland, CA: University of California Press.
- Papas, Alexandre. 2010. *Mystiques et vagabonds en islam: portraits de trois soufis qalandar*. Paris: Cerf.
- Papas, Alexandre. 2018. *Ainsi parlait le derviche: Les marginaux de l’islam en Asie centrale, XVe–XXe siècle*. Paris: Cerf.
- Papas, Alexandre, and Marc Toutant. 2026. *Sufi Allahyar, La Fermeté des faibles: Traité versifié de soufisme centrasiatique*. Paris: Les éditions du Cerf. [Academia.edu manbasi](#)
- Rashidov, Z. F. 2022. “‘Sabotul ojizin’ sharhlari.” *Oltin bitiglar* 2: 42–54.
- Soʻfi Olloyor. 1991. *Sabotul-ojizin*. Nashrga tayyorlovchi Rashid Zohid. Toshkent: Ziyouz elektron kutubxonasi. [Ziyouz elektron kutubxonasi](#)
- Toutant, Marc. 2015. “La réponse du poète chaghatay Nawāʾī au poète persan Niẓāmī.” *Cahiers d’Asie centrale* 24: 81–103.
- Toutant, Marc. 2016. *Un empire de mots: Pouvoir, culture et soufisme à l’époque des derniers Timourides au miroir de la Khamsa de Mīr ‘Alī Shīr Nawāʾī*. Leuven: Peeters.

“La Fermeté des faibles”: The First French Translation of Sufi Olloyor’s Didactic Work *Sabot ul-ojizin*

Nasirdinova Yorkinoy¹

Abstract

This article studies the French translation and scholarly interpretation of “Thabât al-‘âjizîn” (The Firmness of the Weak) by Sûfi Allâhyâr, one of the most influential Sufi texts of Central Asian Islamic literature. The main objective of the study is to analyze how key Sufi

¹ *Nasirdinova Yorkinoy* – PhD in Philology, Associate Professor, Kokand University Andijan Branch, Department of Languages in Medicine.

E-mail: nasirdinovayorkinoy@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6187-8090

For citation: Nasirdinova, Y. 2026. “La Fermeté des faibles”: The First French Translation of Sufi Olloyor’s Didactic Work “Sabot ul-ojizin”. *Uzbekistan: Language and Culture* 1: 107 – 118.

concepts present in the original text are rendered in French and to identify the semantic and interpretative shifts that occur during the translation process. The research applies comparative analysis, translation studies methodology, and hermeneutic interpretation. Special attention is given to the French translation prepared by Alexandre Papas and Marc Toutant, as well as to their scholarly commentary. The analysis demonstrates that many Sufi concepts are conveyed through explanatory or interpretative translation strategies, which facilitate comprehension for a Western academic readership. However, in certain cases the mystical experiential dimension of the original text is reframed in more analytical or theoretical terms. The study highlights the role of translation as both linguistic transfer and scholarly mediation in the reception of Central Asian Sufi literature in French Orientalist scholarship.

Key words: *Thabât al-‘âjizîn, Sufism, Central Asian Islamic culture, French Orientalism, Alexandre Papas, Marc Toutant, translation studies, Sufi terminology, interpretation, Chagatai literature.*

References

- Almazova, Leila. 2021. "Mobile Actors in the Islamic Education of Post-Soviet Tatarstan." In *Cultures of Islam: Vernacular Traditions and Revisionist Interpretations across Russia*, edited by Marlene Laruelle and Jesko Schmoller, 21–37. Washington, DC: George Washington University.
- Boysoatov, Muzaffar. 2023. "'Sabotul-ojizin' hikoyatlarining manbalari va matniy tadqiqi." *ORIENSS* 3. [ORIENSS maqolasi](#)
- DeWeese, Devin. 2019. "Persian and Turkic from Kazan to Tobolsk: Literary Frontiers in Muslim Inner Asia." In *The Persianate World: The Frontiers of a Eurasian Lingua Franca*, edited by Nile Green, 131–156. Oakland, CA: University of California Press.
- Papas, Alexandre. 2010. *Mystiques et vagabonds en islam: portraits de trois soufis qalandar*. Paris: Cerf.
- Papas, Alexandre. 2018. *Ainsi parlait le derviche: Les marginaux de l'islam en Asie centrale, XVe–XXe siècle*. Paris: Cerf.
- Papas, Alexandre, and Marc Toutant. 2026. *Sufi Allahyar, La Fermeté des faibles: Traité versifié de soufisme centrasiatique*. Paris: Les éditions du Cerf. [Academia.edu manbasi](#)
- Rashidov, Z. F. 2022. "'Sabotul ojizin' sharhlari." *Oltin bitiglar* 2: 42–54.
- So'fi Olloyor. 1991. *Sabotul-ojizin*. Nashrga tayyorlovchi Rashid Zohid. Toshkent: Ziyouz elektron kutubxonasi. [Ziyouz elektron kutubxonasi](#)
- Toutant, Marc. 2015. "La réponse du poète chaghatay Nawā'ī au poète persan Nizāmī." *Cahiers d'Asie centrale* 24: 81–103.
- Toutant, Marc. 2016. *Un empire de mots: Pouvoir, culture et soufisme à l'époque des derniers Timourides au miroir de la Khamsa de Mīr 'Alī Shīr Nawā'ī*. Leuven: Peeters.